

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 23 • Sayı / Issue: 2 • Aralık / December 2023 • 73-91

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: 10.30627/cuilah.1355865

CEHENNEMLE İLGİLİ VAİD AYETLERİ

Verses of Threat About Hell

Ayşe ATEŞ

Dr., MEB, Merkez Atatürk Anatolian High School Kahramanmaraş, Türkiye
Dr., Ministry of Education, Kahramanmaraş, Türkiye

ayse.kahramanates@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-3384-8740>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/ Received: 05.09.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 18.12.2023

Yayın Tarihi/Published: 31.12.2023

Bu çalışma, "Vaîd Ayetlerinin Muhatap Kitle Açısından Değerlendirilmesi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Ayşe Ateş).

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

CEHENNEMLE İLGİLİ VAİD AYETLERİ

Verses of Threat About Hell

Öz

Kur'an va'd ve vaîdlerle muhatap kitlede değişim ve dönüşüm amaçlamaktadır. Bu çalışmada doğrudan müminlere yönelik cehennemle ilgili vaîd ayetleri incelenmiş, müminlerin uyarıldığı hususlar tespit edilmiştir. Vaîd ayetlerinde nasıl bir üslup ve hitap tarzı kullanıldığı, bu ayetlerin hangi tutum ve davranışa karşılık zikredildiği, onlar için bir tehdit oluşturup oluşturmadığı değerlendirilmiştir. Müminler kâfirlere/müşriklere, münafıklara, Yahudi ve Hıristiyanlara benzemekten sakındırılmıştır. Helal ve haram hükmüne riayetsizlik göstermemeleri gerektiği konularında uyarılmışlardır. Amaç ahiret bilincini geliştirerek müminin adaleti gerçekleştirmede duyarlı hale gelmesini sağlamak, ilahi hükümlerin aşılmaması gerektiği ilkesini müminlerin kalplerine ve zihinlerine yerleştirmektir. Bunlar yapılmadığı takdirde elem verici azapla, kınanmış ve terkedilmiş bir şekilde cehenneme atılmakla uyarılmışlardır. Bu ayetlerin bağlamı göz önünde bulundurulduğunda va'd ve vaîd birlikteliği dikkat çekmiştir. Vaîdlerin öncesinde ve sonrasında müminlere müjdelere verilmesi önemlidir. Bu çalışma vaîd ayetlerinin müminler açısından doğru anlaşılması ve yorumlanmasına, zaman içerisinde oluşan yanlış algıların önüne geçilmesine katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Vaîd, Cehennem, Mümin, Muhatap, Rahmet.

Abstract

The Qur'an aims at change and transformation in the addressee audience with promises and promises. In this study, the verses of the Qur'an that directly address the believers about hell are analysed and the issues that the believers are warned about are determined. It has been evaluated what kind of style and address style is used in the verses of promise, what attitude and behaviour these verses are mentioned in response to, and whether they constitute a threat for them or not. Believers are forbidden from resembling the disbelievers / polytheists, hypocrites, Jews and Christians. They are warned that they should not disregard the halal and haram rules. The aim is to sensitise the believer in the realisation of justice by developing the awareness of the Hereafter, and to establish the principle that divine judgements should not be exceeded in the hearts and minds of the believers. If this is not done, they are warned of a painful punishment and being thrown into Hell, condemned and abandoned. When the context of these verses is taken into consideration, the unity of promise and promise has attracted attention. It is important to give good news to the believers before and after the promises. This study will contribute to the correct understanding and interpretation of the verses of promise in terms of believers and to prevent misperceptions that have occurred over time.

Keywords: Tafsir, Threat, Hell, Believer, Addressee, Mercy.

GİRİŞ

Kur'an'ın muhatap kitlesini sadece müminler değil kâfir, müşrik, münafık, Hıristiyan ve Yahudiler oluşturmaktadır. Ancak vaîd ayetleri ilk muhatap kitle ve nüzul ortamı dikkat edilmeksizin bağlamından kopuk bir şekilde ele alındığı için kâfirlere yönelik vaîd ayetlerine müminler de dâhil edilmektedir. Hâlbuki Kur'an bütünlüğünde bakıldığında Yüce Allah'ın vaîdi çoğunlukla kendisini tekzip ve inkâr eden kâfirlere/müşriklere yöneliktir. Cehennemin kâfirler için hazırlandığı, onlar hakkında azap hükmünün çoktan kesinleştiği ancak onların elemli azabı görmedikçe inanmayacakları birçok ayette bildirilmektedir.¹ Aynı zamanda iman yolunu tercih edenler için cennet, inkâr yolunu tercih edenler için zincirler, demir halkalar ve alevli ateş hazırlandığı net bir şekilde ifade edilmektedir.² Bu çalışmada sadece müminlere yönelik vaîd ayetleri ele alınarak değerlendirilecektir.

Vahyin nazil olduğu dönemde ilk mümin muhatap kitle sahâbîlerdir. Vahyin şekillenmesinde ve sonraki nesillere aktarılmasında önemli bir rol üstlenmişlerdir. Onlar Hz. Peygamber'in ilk öğrencileridir. Kur'an'ın emirlerini uygulayan, daha önceki yaşam biçimlerini değiştirip Kur'an ile yeniden inşa eden kişilerdir. Yaklaşık yirmi üç yıllık süreçte sahâbîlerin sayısı giderek artmıştır. Bunlardan bazıları Mekke'de iman eden ve hayatı boyunca Hz. Peygamber ile beraber olan sahâbîlerdir. Bazıları da daha sonra iman eden onunla çok az görüşme imkânı bulan sahâbîlerdir. Bu nedenle onlar Hz. Peygamber'e ulaşma şerefine ermekle birlikte fazilet yönünden aynı derecede görülmemiştir.³ Sahâbîlerin mertebelerinin farklılığı hadis kitaplarına konu olmuştur. Hadis âlimleri onların belirli özelliklerini dikkate alarak birtakım tabakalara ayırmıştır. Bu sınıflandırmada sayıca farklılıklar vardır. El-Hakîm Ebu Abdullah'ın onları on iki sınıf yaptığı, bazılarına göre bu sayının daha fazla olduğu zikredilmektedir.⁴ Hz. Peygamber'in "*Ümmetimin en hayırlıları benim asrımda yaşayanlardır. Sonra bunları takip edenlerdir, sonra da bunları takip edenlerdir.*"⁵ sözü onların özel bir konuma sahip olduklarına işaret etmektedir. Elbette ki sahâbîler günahsız kimseler değildir. Ancak onlar Allah'a ve Peygamber'e itaatte daha duyarlı ve hassas davranan insanlığa örnek bir topluluktur. Bu bağlamda "*Kim Allah'a ve Elçi'ye itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, (gerçeği) doğrulayanlar, şahitler ve iyilerle beraberdir. Onlar, ne güzel arkadaşlardır.*"⁶ ayeti zikredilebilir. Ayet Allah katında müminlerin konumlarının aynı olmadığını ve örnek alınması gerekenleri açıkça ifade etmektedir. Zira Kur'an'da müminlerin ne tür amellere sahip olduğu belirtilmektedir.⁷ Ayetlerde iman ve amel birlikteliği dikkat çekmektedir. İmanın iyi amellerle açık bir biçimde bütünleştiği görülmektedir. Dünyada yapılan her bir iyiliğin ve kötülüğün karşılığının görüleceği bildirilmektedir.⁸ Kur'an'ın birçok ayetinde iman edip amel-i salih işleyenler cennetle müjdelenmektedir.⁹ Bu çalışmada Kur'an bütünlüğü gözetilerek doğrudan müminlere yönelik vaîdler tespit edilmiştir. Müminlerin hangi amel-i kusurlarından dolayı cehennem vaîdleriyle uyarıldıkları, hangi amelleri yapmaktan sakındırıldıkları ele alınacaktır. Burada amelin imandan bir cüz olup olmadığı ve mürtekb-i kebire meseleleri ile ilgili yapılan tartışmalara girilmeyecektir. Vaîd ayetlerinin müminler açısından doğru anlaşılması ve yorumlanması için ilk muhatap kitle ve bağlam dikkate alınacaktır. Konu tefsirlerden yararlanılarak değerlendirilecektir. Bununla ilgili detaylara girmeden önce konunun daha iyi anlaşılması için cehennem kelimesinin kavramsal çerçevesi çizilecektir.

¹ Âl-i İmran 3/131; Yûnus 10/33, 96-97; Yâsîn 36/7; Zümer 39/71; Mü'min 40/6.

² İnsân 76/4-5; Mü'min 40/12.

³ Mehmet Efendioglu, "Sahâbe", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/492.

⁴ İbnü's- Şalâh, Ebû Ömer Osmân b. Abdırrahmân eş-Şehrazûrî. *Ma'rifetu Envâ'i 'İlmi'l-Hadîs*, thk. Nûreddîn İtr, (Dimaşk-Beyrût: Dâru'l-Fikr-Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, 1986), 1/298.

⁵ Muhammed b. İsmâîl Ebû Abdillâh Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, thk. Muhammed Zühayr b. Nâsır en-Nâsır, (by: Dâru Tavkî'n-Necât h. 1422), "Şehâdet", 52(2652).

⁶ Nisâ 4/69-70.

⁷ Mü'minûn 23/1-9; Furkân 25/63-74.

⁸ Zilzâl 99/7-8.

⁹ Bakara 2/82; Nisâ 4/57; 122; 124; A'raf 7/42; Yûnus 10/9; Secde 32/19; Teğâbun 64/9.

Cehennem kelimesi sözlükte Yüce Allah'ın kızıştırılmış ateşinin bir adı¹⁰ olarak geçmektedir. Kelimenin etimolojik kökenini ile ilgili farklı görüşler vardır. Bir görüşe göre aslı Farsça olup cehnamdır ama sonradan Arapçalaşmıştır.¹¹ Başka bir görüşe göre “derin kuyu; hayırsız, uğursuz” anlamına gelen Arapça asıllı bir kelimedir.¹² Diğer bir görüşe göre ise, Grekçe’de geenna, Latince’de gehenna olarak kullanılan kelimenin aslı büyük ihtimalle İbrânîce gehinnom’dan (Hinnom vadisi) gelmektedir.¹³ Kur’an’da cehennem kelimesi elli biri Mekki, yirmi altısı Medenî sûrelerde olmak üzere yetmiş yedi ayette geçmektedir. Kâfirlerin toplanma, buluşma, konak, ceza ve sürülme yeri,¹⁴ müşriklerin azap ve ceza yeri,¹⁵ mütekebbirlerin,¹⁶ zalimlerin,¹⁷ mücrimlerin,¹⁸ münafıkların gideceği yer,¹⁹ Yahudi ve Hıristiyanların kalacakları yer,²⁰ ahirete inanmayanlar için hazırlanan yer,²¹ Allah tarafından kınanmış ve rahmetinden kovulmuş olarak atılanların yeri,²² Allah’a ve elçisine karşı gelenlerin kalacağı yer,²³ şeytana ve şeytana uyanları bekleyen ceza yeri,²⁴ azgınların gideceği yer²⁵ azabı hak edenlerin iskân mahalli olarak tasvir edildiği görülür. Aynı zamanda inkârcıların gideceği yer anlamında hutâme, cahîm, nâr, sekar, haviye, saîr, lezâ, ğayy, siliyy kelimeleri geçmektedir. Mezkûr kelimelerin cehennem katlarının isimleri olduğu söylenmiş, buna “*Onun yedi kapısı vardır. Onlardan her kapı için ayrılmış grup vardır.*” mealindeki Hicr 15/44. ayeti delil olarak gösterilmiştir.²⁶ Cehennem “azap”, “ikâb”, “nâr”, “harîk”, “hamîm”, “yahmûm”, “semûm”, “siccîn”, “ğayy”, “veyl” gibi birçok kelimeyle anlam ilişkisi içinde olduğu görülmektedir. Bazen onlarla terkip oluşturmada, bazen de cehennem yerine bu kelimeler kullanılmaktadır.²⁷ Özetle birçok ayette geçen azap ve ceza vaîdinden kastedilenin cehennem vaîdi olduğunu söylemek mümkündür. Müminlere bu vaîdler bazen İsrailoğullarının tutum ve davranışları üzerinden, bazen kâfirler/müşrikler, bazen de münafıklar üzerinden yapılmaktadır. Onlar gibi oldukları takdirde başlarına gelecekler tek tek haber verilmektedir. Alt başlıklar altında mesele ele alınacaktır.

1. KÂFİRLERE/MÜŞRİKLERE BENZEMEK

Müminler küfre bulaşmaması için uyarılmakta ve kâfirler için hazırlanmış olan ateşten sakındırılmaktadır.²⁸ Âl-i İmrân sûresi 3/131. ayetin öncesine bakıldığında müminlerin uyarıldığı davranış faizciliktir. Ayetin öncesi şöyledir: “*Ey iman edenler! Kat kat artırılmış faizi yemeyin! Allah’a karşı takvalı olun! Umulur ki kurtulursunuz.*”²⁹ Böylece faizcilerin, Allah’tan korkup bu huylarından vaz geçmedikleri takdirde, aslında kâfirler için hazırlanmış olan cehennem ateşine onların da gireceklerini beyan etmektedir.³⁰ Ayetin sonrasında ise “*Allah’a ve Elçi’ye itaat edin ki merhamete kavuşturulasınız.*” ifadesi geçmektedir. İbn-i İshak bu ayetin, Uhut savaşında

¹⁰ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kurân*, nşr. Safvân Adnân Dâvûdî (Beyrut: Dârü'l-Kalem, 1412), 1/209.

¹¹ Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât*, 1/209-210.

¹² Ebü'l Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Yusuf Semîn el-Halebî, *Umdetü'l Huffâz fî Tefsîri Eşrefi'l-Elfâz*, nşr. Muhammed Bâsil Uyûn es-Suûd (Beyrut: Dârü'l Kütübü'l İlmiyye, 1996), 1/355.

¹³ Ömer Faruk Harman, “Cehennem”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/225.

¹⁴ Âl-i İmrân 3/12, 197; Nisâ 4/140; Enfâl 8/36, 37; Tevbe 9/49, 73, 68; İsrâ 17/8; Kehf 18/100, 102; Meryem 19/67, 86; Fâtır 35/36; Zümer 39/32, 71; Kâf 50/24; Cin 72/15, 23; Mülk 67/16; Tahrîm 66/9; Cin 74/23.

¹⁵ Fâtır 35/36; Fetih 48/6; Tahrîm 66/9; Beyyine 98/6.

¹⁶ Nahl 16/29; Fâtır 35/60, 72; Mü'min 40/60-76.

¹⁷ Tevbe 9/109; Fâtır 35/36.

¹⁸ Zuhruf 43/74; Rahmân 55/43.

¹⁹ Nisâ 4/140; Tevbe 9/68, 73; Fetih 48/6; Tahrîm 66/9.

²⁰ Beyyine 98/6.

²¹ İsrâ 17/10.

²² Nisâ 4/93; İsrâ 17/18, 39.

²³ Cin 74/23.

²⁴ Nisâ 4/121; A'râf 7/18; 15/43; 18/63; Secde 32/13.

²⁵ Sâd 38/55, 56.

²⁶ Bekir Topaloğlu, “Cehennem”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/229.

²⁷ Bakara 2/79; A'râf 7/167; Enfâl 8/13; Meryem 19/59; Fussilet 41/43; Haşr 59/4; Fâtır 35/36; Tûr 52/27; Vâkıâ 56/42-43; Mülk 67/5; Müddessir 74/42; Mutaffifin 83/7-8; Burûc 85/10.

²⁸ Âl-i İmrân 3/131.

²⁹ Âl-i İmrân 3/130.

³⁰ Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 7/206.

Resulullahın emrini dinlemeyen sahabilere sitemde bulunduğunu söylemiştir.³¹ Diğer taraftan türkçede artma, fazlaşma, çoğalma manasına gelen faiz Kur'an'da ribâ kelimesiyle ifade edilmektedir. Cahiliye dönemi Arapları ribâ kelimesini ve ondan türeyen diğer kelimeleri sözlük manasından ziyade terim anlamında, yani vadeye veya vadenin uzatılmasına karşı borcun da artması anlamında kullanıyorlardı.³² Mallarını faize verenler, onları bu yolla artırmak istedikleri için faize "ribâ" denmiştir.³³ Burada ihtiyaç sahibinden faydalanma, borçluyu zor durumda bırakma ve haksız bir kazanç sağlama söz konusudur. Bu nedenle faiz Kur'an'da aşamalı bir şekilde yasaklanmıştır. Rum 30/39. ayette "İnsanların mallarından kazanç sağlamak amacıyla faizli ödünç verdikleriniz Allah katında bir artış değildir. Allah'ın hoşnutluğunu isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte kat kat artıranlar onu verenlerdir." ifadesiyle bu uygulamanın yanlışlığı ve onun yerine yapılması gerekenler bildirilmektedir. Benzer bir ifade Bakara 2/276. ayette geçmektedir: "Allah faizi siler (malın ve servetin bereketini giderir); sadakaları ise artırır. Allah küfre dalanları, günaha ısrar edenleri sevmez." Müminler helal kazanç elde etme yollarına yönlendirilmekte, malların batıl yollarla yenmesi engellenmektedir.³⁴ Asıl mal artışının Allah'a itaatle gerçekleşeceği mesajı verilmektedir. Bahse konu olan ayetin devamında Allah'a ve elçisine itaat edildiği takdirde onlara cennet va'dinin yapılması, ardından şartlı cümleler kullanılması calib-i dikkattir:

"Ve (Onlar) çirkin bir günah işledikleri yahut nefislerine zulmettikleri vakit Allah'ı hatırlayarak, hemen günahlarının bağışlanmasını isteyenlerdir. Günahları Allah'tan başka kim bağışlar! Bir de onlar, işledikleri (günah) üzerinde, bile bile ısrar etmeyenlerdir. İşte onların mükâfatı, Allah'tan bir bağışlanma ve altından ırmaklar akan cennetlerdir. (Onlar) orada ebedi kalıcıdırlar. (Böyle) yapanların mükâfatı ne güzeldir!"³⁵

Burada bazı müminlerin hata yaptıklarını ancak bile bile bu hatada ısrarcı olmadıkları bildirilmektedir. Günaha ısrar edenler kâfirlerdir. Dolayısıyla müminler kâfirler gibi olmaktan sakındırılmışlardır. Bu ayetler farkındalık oluşturma ve kalpleri canlı tutma adına bir uyarı niteliğindedir, denilebilir. Pasaj bütünlüğüne dikkat edildiğinde "Ey iman edenler! Eğer kâfirlere uyarsanız, gerisin geriye (eski dininize) döndürürler de hüsrana uğrayanların durumuna düşersiniz. Oysa sizin mevlânız Allah'tır ve O, yardımcılarının en hayırlısıdır. Hakkında hiçbir delil indirmedeği şeyleri Allah'a ortak koşmaları sebebiyle, kâfir olanların kalplerine yakında korku salacağız. Onların barınağı ateştir. Zalimlerin yeri ne kötüdür."³⁶ şeklinde müminlere yapılan hitap bu görüşü desteklemektedir.

Diğer yandan sosyal, ekonomik ve ahlaki düzeni bozan, zenginle fakir arasındaki farkı giderek artıran bu faiz uygulaması çirkin, kınanan ve hastalıklı bir davranış olarak literatüre geçmiştir. Yahudilik ve Hıristiyanlıkta faizcilik hoş karşılanmamış ve yasaklanmıştır.³⁷ Bakara 2/275. ayeti faiz yasağına yönelik mesajlar içermektedir. Ayette faiz yiyen şeytan çarpmış kimseye benzetilmiştir ve onların vasıfları bildirilmiştir. Bu benzetilmenin bazı tefsirlerde kabirlerden kalkışının keyfiyeti ile ilgili olduğu yorumu yapılmaktadır. Burada faizin terkedilmesi ve günaha ısrarcı olunmaması istenmiştir. Aksi takdirde cehenneme gidecekleri belirtilmiştir. Beyzâvî (ö. 685/1286) ayeti şöyle yorumlamaktadır: Kime Allah'tan faizin yasaklığı gibi bir öğüt ve bundan bir sakındırma gelir de öğüt alır sakınırsa, eskiden aldıklarının iadesi istenmez. Şayet gelen öğüdü kabul etmiş, iyi bir niyetle bu işten vazgeçmişse, Allah bunun karşılığını verir.³⁸ Nitekim bir sonraki ayette Allah'a itaat edenler için herhangi bir korku ve hüzn olmayacağını bildirilmesi mezkûr görüşü teyit etmektedir. Kaldı ki Yüce Allah birçok ayette yasakladığı davranışlardan

³¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 7/206-207.

³² İsmail Özsoy, "Faiz", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/110.

³³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 6/7.

³⁴ Nisâ 4/29-30.

³⁵ Âl-i İmrân 3/135-136.

³⁶ Âl-i İmrân 3/149-151.

³⁷ Ayrıntılı bkz. Murat Pıçak, "Faiz Olgusunun İktisadi Düşünce Tarihindeki Gelişimi", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2012), 63-65.

³⁸ Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, thk. Muhammed Abdurrahmân el-Mar'aşlı (Beyrut: Dâru İhyâü't-Türâsi'l-Arabî, h.1418), 1/162.

vazgeçenleri bağışlayacağını zikretmekte, şefkat ve merhametini öne çıkarmaktadır.³⁹ Bütün açıklamalara rağmen Allah'ın yasaklarına duyarsız kalınıyorsa burada kâfirce bir duruş var demektir. Faizcilik yapmak zulümle eş değer tutulmuştur.⁴⁰ Müminler Allah ve elçisine karşı gelmekten sakındırılmıştır.

Öte yandan kâfirlere/müşriklere benzememek hususunda Hz. Peygamber'e yönelik bir uyarının yapılması meselenin anlaşılması açısından dikkate değerdir. Mealten şöyledir:

(Müşrikler), sana vahyettiğimizden başka bir şeyi bize iftira etmen için neredeyse seni fitneye düşüreceklerdi. İşte o takdirde seni candan dost kabul edeceklerdi. Seni dayanıklı (kararlı) kılmayıydık, az kalsın onlara birazcık eğilim gösterecektin. İşte o zaman, sana ölümün kat kat sıkıntılarıyla birlikte hayatın sıkıntılarını da kat kat tattırırdık. Sonunda bize karşı kendin için hiçbir yardımcı bulamazdın.⁴¹

Mukâtil "Fitneye düşmek" ifadesini, Mâide 5/49. ayette geçen fitne kelimesiyle de ilişkilendirilerek alıkoymak anlamında tefsir etmiştir.⁴² İsrâ 17/73. ayetin nüzul sebebiyle ilgili olarak da Sakiflilerin Hz. Peygamber'e gelerek bir takım isteklerde bulduklarını, bu isteklerin kabul edildiği takdirde müslüman olacaklarını bildirdiklerini, Hz. Peygamber'in onlardan yüz çevirdiğini fakat İslam'dan yüz çevirecekleri endişesiyle onlara da hayır da diyemediğini rivayet etmiştir.⁴³ Zemahşerî onların Hz. Peygamber'i ayartmaya, fitneciler olarak onu aldatmaya yaklaştıklarını ifade etmiştir. Ancak bir sonraki ayetteki ifadenin Allah tarafından Hz. Peygamber'e verilmiş ziyade bir destek ve motivasyon, aynı zamanda müminlere yönelik bir lütuf içerdiğini beyan etmiştir.⁴⁴ Mâtüridî tefsirinde Allah'ın Hz. Peygamber'i sebat ettirdiği için onlara meyletmediğini söylemiştir.⁴⁵ Bir meyil olmadığını bir sonraki ayet de teyit etmektedir. Eğer öyle olsaydı birçok vaitle karşılaşacaktı. Çünkü Yüce Allah Peygamberini dini yalnızca O'na has kılması ve şirkin bütün çeşitleriyle savaşması için göndermiştir.⁴⁶ Bu ayetle Hz. Peygamber'in kalbi sağlamaştırılmakta, müşriklere uyup onlar gibi olmaktan, inancı hususunda taviz vermekten, vahiyden ayrılmaktan sakındırılmaktadır. Kendini her türlü çirkin fiilden koruması gerektiğine işaret edilmektedir. Hz. Peygamber'in bu ayet nazil olduğu zaman, "Allah'ım! Beni bir göz açıp kapayıncaya kadar dahi olsa kendi nefsimi bırakma!" diye dua ettiği nakledilmiştir.⁴⁷ Denilebilir ki onun şahsında bütün insanlar uyarılmaktadır. Çirkin bir fiili işleyen kimsenin değeri ve konumu ne kadar yüksek olursa, o fiili işlemenin o kadar fazla çirkin hale geleceğine dair çok açık bir delildir.⁴⁸ Bu bağlamda ayet müminleri düşünmeye, Allah'a itaat noktasında daha duyarlı olmaya davet etmektedir. Hz. Peygamber'in eşlerine yapılan uyarıları da bu meyanda değerlendirebiliriz.⁴⁹ Ayette şöyle buyurulmaktadır: *"Ey Peygamber'in hanımları! Sizden kim bir çirkinlik yaparsa, ona iki kat azap uygulanır. Bu, Allah'a çok kolaydır."⁵⁰ Ayette "Eğer sizden kim yaparsa..." şeklinde şartlı cümle zikredilmesi önemlidir. Hz. Peygamber'in eşleri bu hayâsız davranışları işlemekten uzaktırlar. Yani böyle bir çirkinlik yapmamışlardır. Ayetin akabinde *"Kim de Allah'a ve elçisine gönülden itaat eder ve iyi bir iş yaparsa ona da ödülünü iki kat veririz. Ona değerli bir rızık hazırladık."⁵¹ ifadesi zikredilmektedir. Ayette Hz. Peygamber'in konumu ve**

³⁹ Mâide 5/95, 101; Enfâl 8/38.

⁴⁰ Bakara 2/278-279.

⁴¹ İsrâ 17/73-75; benzer ifadeler için bkz. Tâhâ 20/16.

⁴² Ebü'l-Hasan Mukâtil b. Süleyman b. Beşir el-Ezdî el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi, h.1423), 2/542-543.

⁴³ Mukâtil, *Tefsîr*, 2/543; Ebü'l Hasan Ali b. Ahmed Vâhidî, *El -Vecîz fî Kitâbi'l-Tefsîri'l-Azîz*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî. (Dımaşk-Beyrut: Dâru'l-Kalem, Dâru'ş-Şâmiyye, h.1415), 1/642.

⁴⁴ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Ahmed ez- Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi't- Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvil fî Vücûhi't-Te'vîl* (Beyrut, Dâru'lKitâbi'l Arabî, h.1407), 2/684.

⁴⁵ Ebü Mansûr Muhammed b. Muhammed Mâtüridî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne "Te'vilâtü'l Kur'an"* thk. Mecdî Bâsellûm, (Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye,2005), 7/91.

⁴⁶ Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadis* (Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, h.1383), 3/412; Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: DİB Yayınları, 2020), 3/508.

⁴⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/685.

⁴⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/685.

⁴⁹ Ahzâb 33/28-33.

⁵⁰ Ahzâb 33/30.

⁵¹ Ahzâb 33/31.

değerinin yüceliğinden dolayı eşlerinin faziletine ilişkin delil bulunmaktadır.⁵² Bir başka ifade ile onların ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kur'an onları ümmetin anneleri konumuna yerleştirmiştir.⁵³ Nitekim Yüce Allah da uyarısına onların diğer kadınlardan farklı olduklarını zikrederek devam etmektedir. Ahzâb 33/28-33. ayetlerle birlikte okunduğunda Hz. Peygamber'in eşlerine yönelik bir sorumluluk yüklendiği net bir şekilde görülmektedir. Böylece onlardan bu farkındalıkla hareket etmeleri ve gerekli olgunluğa erişmeleri istenmektedir. Çünkü pasajın sonunda "Ey Peygamber'in evinin halkı! Allah sizde, günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor."⁵⁴ ayetinde ifade edildiği gibi bu uyarılar onları tertemiz örnekler kılmak içindir. Hz. Peygamber'in eşleri kadınların önderleri konumundadır. Şu halde ayetlerde verilen örneklerden hareketle müminlerden istikamette kalmaları için konumlarına ve amellerine güvenip kibre kapılmamaları, heva ve heveslerine uymamaları ve Allah'a olan sadakat ve bağlılıklarını daha da güçlendirmeleri istenmektedir.

1.1. ŞİRK

Kur'an muhatabını yönlendiren, davranışlarını değiştirmeyi ve dönüştürmeyi hedefleyen tevhid temelli bir bakış açısı sunmaktadır. Tevhid Allah'ın bir ve tek oluşunu ifade etmektedir. Tevhid inancı ulûhiyeti ve rububiyeti Allah'a tahsis etmek, O'ndan başkasının ilahlık ve rabblik hakkının olmadığını kabul ve teslim etmektir.⁵⁵ Kur'an tevhidin zıddı olarak şirk kavramını kullanır. Sözlükte "ortak olmak" ve "ortaklık"; ortak koşmak anlamındaki işrâktan isim konumunda bulunan şirk ise küfürdür.⁵⁶ Müşrik Allah'ın peşi sıra ortaklar edinen, onları Allah'ı sever gibi seven kimsedir.⁵⁷ Mümin ise yalana şahitlik etmeyen, faydasız boş bir şeyle karşılaştıkları zaman vakar ve hoşgörü ile geçip giden ve Allah'ın ayetlerini can kulağıyla dinleyen kimse olarak vasıflandırılmaktadır.⁵⁸ Müşrik/kâfir ise hakikate karşı kör, sağır, dilsiz kesilen, Kur'an'ı ve peygamberi yalanlayan kimse olarak tavsif edilmektedir.⁵⁹ Dolayısıyla mümin bu haliyle birçok müjdeye nail olurken, Allah'ın ayetlerine yalan diyenler hüsrana uğrama,⁶⁰ zelil ve perişan edici bir azaba mahkûm olma,⁶¹ temelli cehennemde kalma vaîdlerine muhatap kılınmaktadır.⁶²

Âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber de Allah'a şirk koşmaması gerektiği hususunda uyarılmıştır.⁶³ "Allah ile birlikte ilah edinme! Aksi takdirde kınanmış ve (azaba)terkedilmiş olarak oturup kalırsın."⁶⁴ ifadesi ile başlayan İsrâ 17/22. ayet kötü davranışların tek tek sayılmasıyla devam etmekte, İsrâ 17/38. ayette ise mezkûr fiillerin, kötülüğünün Allah katında çirkin sayılmasından dolayı zikredildiği bildirilmektedir. Sürenin 39. ayetinde ise yeniden "İşte bütün bunlar, Rabbinin sana vahyettiği doğru hükümler içeren konulardandır. Allah ile birlikte başka ilah edinme! Kınanmış ve uzaklaştırılmış olarak cehennem atılırsın." şeklinde bir şirk uyarısı daha yapılmıştır. Hz. Peygamber'in Allah'ın himayesinde olduğu bilinmektedir. Denilebilir ki öncelikle bu uyarılar, mesajın Hz. Peygamber'in kendisine dönük olması gerektiği ile ilgilidir. Peygamber dahi olsalar, beşer olmaları hasebiyle her zaman bazı hata ve kusurları olabilir, tövbe ve istiğfarda bulunmaları bir peygamberlik tavrıdır ve örnekliklerine kesinlikle zarar vermez.⁶⁵ Aynı zamanda onun şahsında tüm insanlığa teşmil edilmiştir. Nitekim Cahiliye dönemindeki müşriklerin başkalarına cömertliği tavsiye edip, kendilerinin bundan men

⁵² Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l Kur'ân*, 8/379.

⁵³ Ahzâb 33/6.

⁵⁴ Ahzâb 33/33.

⁵⁵ Şerafeddin Gölcük, *Kur'an ve İnsan* (Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 2009), 220.

⁵⁶ Mustafa Sinanoğlu "Şirk", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/193.

⁵⁷ Bakara 2/165.

⁵⁸ Furkân 25/72-73.

⁵⁹ Furkân 25/77; Lokmân 31/7; Câsiye 45/23.

⁶⁰ Yûnus 10/95.

⁶¹ Lokmân 31/6-7.

⁶² Tevbe 9/63; benzer ayetler için bkz. Bakara 2/39; Fâtır 35/36; Mü'min 40/6.

⁶³ İsrâ 17/22; benzer ayetler için bkz. Şuarâ 26/213; Zümer 39/65.

⁶⁴ İsrâ 17/22.

⁶⁵ Yahya Yaşar, *Kur'an'ın Bütünlüğü Bağlamında Kur'an Kıssalarında Peygamberlerin İsmeti*, (Ankara: Fcr Yayınları, 2020), 67.

edip cimriliklerine devam ettiği bilinmektedir. Müminlerin inandıkları gibi yaşamaları, sözleriyle davranışlarının uyumlu olması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Diğer taraftan Yüce Allah'ın Kur'an'da Hz. Peygamber'i uyaran ayetlerin olması, onun kendisine gelen mesajı hiç değiştirmeden ümmetine aktardığını ispat eder.⁶⁶ Mezkûr ayet bağlamında Murat Kayacan'ın tespitleri de son derece isabetlidir: "Allah ile birlikte başka ilah edinme." uyarısının doğrudan Hz. Peygamber'e yapılması, onun mesajının muhataplarının öğüt almasını kolaylaştırmaktadır. Çünkü insanlar birinin bir şeyden sakındırıldığını gördüklerinde hemen o kişinin "sakındırıldığı şey açısından" ne yaptığına bakarlar."⁶⁷ Dolayısıyla bu uyarılar insanları daha derin düşünmeye bir teşvik, mertebelerinin üstünlüğüne göre daha bir hassasiyetle davranmaları gerektiğine dair bir ikaz, tevhid akidesine sıkı sıkı bağlı olmaya bir çağrıdır.

Yüce Allah Furkân 25/68-69. ayetlerde müminlerin özelliklerini şöyle vasıflandırmaktadır: "*Onlar, Allah ile birlikte başka ilaha yalvarmazlar; Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar; zina yapmazlar. Kim bunları yaparsa, kıyamet günü azabı katlanacak ve içinde alçaltılmış olarak ebedi kalacağı bir ceza ile karşılaşacaktır.*" Burada müminlerin Allah'a ortak koşmaktan, cana kıymaktan ve zinadan uzak oldukları bildirilmektedir. Ancak "kim bunları yaparsa..." şeklinde gelen ifade ile müminler uyarılmışlardır. Taberî tefsirinde Abdullah b. Mesud'un Hz. Peygamber'e "Allah katında hangi günah daha büyüktür?" diye sorduğu, Hz. Peygamber'in birtakım cevaplar verdiği, bu ayetin onun sözünü tasdik etmek için indirildiğini söylemiştir.⁶⁸

Furkân 25/68-69. ayetlerde müminlerin sakındırıldığı diğer bir davranış haksız yere bir cana kıyılmasıdır. Kur'an insanın yaşama hakkının bir başkası tarafından elinden alınmasına şiddetle karşı çıkmaktadır. Hangi din, dil ve ırka mensup olursa olsun bir ayırım yapmaksızın insanın yaşatılması gerektiğini vurgulamaktadır. Kur'an'da canın korunması esastır. Bu ilkeyi merkeze koyan birçok ayet vardır. Kur'an'da kız çocuklarını diri diri toprağı gömenlerin ve fakirlik korkusuyla çocuklarını öldürenlerin hesabının mutlaka görüleceği bildirilmektedir.⁶⁹ Haksız yere bir cana kıymak haram kılınmaktadır.⁷⁰ Herhangi bir sebep olmaksızın bir kimsenin öldürülmesi bütün insanlığı öldürmekle eş değer görülmektedir. İnsan hayatının ne denli önemli olduğuna Mâide 5/32. ayeti şahitlik etmektedir. Öncesinde Hz. Adem'in iki oğlunun kıssası anlatılmaktadır. Kâbil Hâbil'i öldüreceğini söylediğinde Hâbil'in "*Şüphesiz ki ben öldürmek için bana elini uzatsan (bile), ben sana öldürmek için asla elimi uzatacak değilim. Şüphesiz ki ben alemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım.*"⁷¹ sözü meselenin kolay bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Nitekim Kur'an'da bu insanlık suçunu hem kâfirler/müşrikler hem de Yahudiler işlemişlerdir. Mezkûr ayette müminler haddi aşmaktan, onlara benzemekten sakındırılmaktadır.

Diğer taraftan özel olarak bir mümini kasten öldürmenin cezasının çok ağır olacağı bildirilmektedir. Nisâ 4/93. ayette "*Kim bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde ebediyen kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.*" ifadesi cezanın şiddetini ortaya koymaktadır. Ancak hata, pişmanlık ve tevbe hali durumunda farklı çözüm yolları gösterilmektedir. Ayetin öncesinde bir müminin bir mümini hata dışında öldürmeye hakkı olmadığı vurgulanmaktadır. Hata ile mümini öldürmesi halinde diyet ve bir köleyi özgürlüğüne kavuşturma ya da peş peşe iki ay oruç tutma keffaret yolları arasındadır.⁷² Pasajın Yüce Allah'ın "Gafûr" ve "Rahîm" isimleriyle bitirilmesi, O'nun rahmet ve merhametini hatırlatmaktadır. Diğer taraftan surenin 107. ayetinde "*Kendilerine hıyanet edenleri savunma! Şüphesiz ki Allah günaha dalmış hainleri sevmez.*" ifadesi geçmektedir. Bu tür uyarılarla hak ve hakikatten yana tavır alınması gerektiği bilincinin yerleştirilmek istendiği söylenebilir. Aksi takdirde va'd bellidir.⁷³ Müminler açısından "*Hiç şüphenez olmasın ki Allah kendisine ortak*

⁶⁶ Ahmet Öz, "Kur'an'da Yapıcı Eleştiri", *İslam Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlakı* 3(2019), 264.

⁶⁷ Murat Kayacan, *Kur'an'da Allah (Kelime ve Terkip Merkezli Yorum)*, (İstanbul: Ekin Yayınları, 2011), 57-58.

⁶⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 19/304.

⁶⁹ En'am 6/151; İsrâ 17/31.

⁷⁰ Bakara 2/84; İsrâ 17/33; Furkân 25/68.

⁷¹ Mâide 5/27.

⁷² Nisâ 4/92; Ayrıca bkz. Bakara 2/178.

⁷³ Nisâ 4/115.

koşulmasını asla bağışlamaz. Fakat bunun dışında dilediği kimselerin günahını bağışlar."⁷⁴ ifadesi müjde niteliğindedir. Aslolan günaha ısrar etmemek ve yanlış eylemi hemen terk etmektir. Yüce Allah bu şekilde mümini motive etmekte ve doğru eyleme yönlendirmektedir.

Hız. Musa örneği de Yüce Allah'ın rahmet ve merhametinin sınırsızlığını ortaya koyma bağlamında zikredilebilir. Bilindiği üzere Hız. Musa bir Kıpti'ye yumruk atarak yanlışlıkla onun ölümüne sebep olmuştur.⁷⁵ Ancak hemen sonrasında yaptığı işin şeytan işi olduğunu fark edip bağışlanma dilemiştir. Bunun üzerine Yüce Allah onu bağışlamıştır. Hız. Musa'nın birçok ayette Allah'ın rahmet ve merhametiyle kuşatıldığı görülmektedir. Hız. Musa'ya asanı yere bırak emri gelince asasını yere bıraktığında onu yılan gibi depresir görünce arkasına bakmadan geri döndüğü bildirilmektedir.⁷⁶ Ona hitaben "*Korkma! Çünkü benim huzurumda elçiler korkmaz. Ancak haksızlık edip sonra da işlediği kötülüğün ardından güzel davranan kişi bilsin ki ben çok bağışlayanım; çok merhametliyim.*"⁷⁷ ifadesi kullanılmıştır. Müfessirler ayeti "Ey Musa, senin, yılan şekline giren asandan korkman, daha önce sebepsiz yere bir adamı öldürmüş olmandandır. Kendilerine haksızlık edenler, yaptıkları kötülükleri bırakıp iyilikler yaparlarsa şüphesiz ki ben, onlara karşı çok affeden ve çok merhamet edenim." şeklinde yorumlamışlardır.⁷⁸ Bu ayetler Hız. Musa'nın affedildiğinin bir işareti olarak anlaşılmıştır. Şüphesiz O'nun affediciliği sadece peygamberlere değil bütün insanlara yöneliktir. Ne olursa olsun günaha ısrarcı olmamak ve uyarılara dikkat kesilmek müminin sorumlulukları arasındadır.

Furkan 25/68-69. ayet bağlamında müminlerin uyarıldığı bir diğer davranış zina fiilidir. Zina bireysel ve toplumsal ahlaki bozan, aileyi tehdit eden çirkin bir davranıştır. Dolayısıyla müminler "*Zinaya yaklaşmayın! Çünkü o hayâsızlıktır, çok kötü bir yoldur.*"⁷⁹ ayeti ile ona yaklaşılmaktan sakındırılmıştır. Bu fiili işleyenlere dünya ve ahirete yönelik vaidler yapılmıştır. Aynı zamanda inananlar arasında bu çirkinliğin yayılmasını arzulayanlar için dünyada da ahirette de elem verici azap olduğu bildirilmiştir.⁸⁰ Zinayı engellemek için yapılan vaidler mealen şöyledir:

*"Kadınlarınızda çirkinlik (fuhuş) yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse o kadınları ölüm alıp götürünceye yahut Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerinize hapsedin. İçinizden onu (o fuhuşu) yapan her iki tarafa ceza verin, eğer tevbe eder, uslanırlarsa artık onlara ceza verip eziyet vermekten vazgeçin. Çünkü Allah tevbeleri çok kabul eden ve çok esirgeyendir."*⁸¹

*"Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz(er) celde (değnek) vurun! Allah'a ve ahiret gününe inaniyorsanız, Allah'ın dininde (hükümlerini uygulamada) onlara şefkatiniz tutmasın! Müminlerden bir grup da onlara (uygulanan) cezaya şahit olsun!"*⁸²

Nisâ 4/15-16. ayetlerin birincisinde zina yapan kadınlar (lezbiyenlik), ikincisinde ise zina yapan erkekler ya da livatayı yapanlar (homoseksüellik) şeklinde tefsir edilmiştir.⁸³ Zina fiilini işleyenlerin bekar veya evli olmalarına göre cezanın keyfiyeti değişmektedir. İbn Abbas, Said İbn Cübeyr ve başkaları bu eziyet vermenin sövme, ayıplama ve nalınla vurmak olduğunu söylemişlerdir.⁸⁴ Nitekim bu fiilleri işleyenler için Nûr 24/2. ayette bu had cezasına yer verilmiştir. Bu vaidler sıralandıktan sonra Yüce Allah'ın bağışlayıcılığı, bu suçu işleyenlere tevbe yolunun gösterilmesi dikkat çekmektedir. Bu ayetler Allah katında müminle kâfirin konumunun farklı

⁷⁴ Nisâ 4/116.

⁷⁵ Kasas 28/15.

⁷⁶ Neml 27/10.

⁷⁷ Neml 27/10-11.

⁷⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 19/431; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. İsâ el-Mürri İbn Ebî Zemenîn, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîz*, thk. Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ukkâşe-Muhammed b. Mustafa el-Kenz, (Kahire: Fârûki'l Hadîse, 2002), 3/295; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l Kur'ân*, 8/101.

⁷⁹ İsrâ 17/32; benzer ayet için bkz. Nûr 24/3, 30-31.

⁸⁰ Nûr 24/19.

⁸¹ Nisa 4/15, 16.

⁸² Nûr 24/2.

⁸³ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/29.

⁸⁴ Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Sâmi b. Muhammed es- Selâme.(by: Dâru Taybe, 1999), 2/235.

olduğuna şahitlik etmektedir. Nisa 4/17. ayette bilmeden kötülük edip hemen tevbe edenlerim tevbesinin kabul edileceğinden bahsedilmektedir. Mukâtil, müminden sadır olan her günahın cehalet olduğunu söyleyerek, buradaki tevbenin müminin tevbesi olduğuna işaret etmektedir.⁸⁵ Zira mümin günahta bile bile ısrar etmeyendir. Günahından tevbe eden, günahsız gibi olmuştur.⁸⁶ Bir sonraki ayette ise kötülükleri sürekli yapıp ölüm anında tevbe ettim diyen kâfirlerin tevbesinin kabul olmayacağı ve onlara yönelik acı bir azap hazırlanmış olduğu haber verilmektedir.

Furkân 25/68. ayette de ifade edildiği gibi müminlerin zina fiilini işlemediklerinden, iffetlerini koruduklarından bahsedilmektedir.⁸⁷ İffetin en güzel örneği Hz. Yusuf'tur. Zinaya davet edildiği halde ben Allah'tan korkarım diyerek zinadan uzak durmuş, onun yerine hapse girmeyi tercih etmiştir. Diğer taraftan iffetli kimseye zina iftirasında bulunanlara da azap vâdi vardır.⁸⁸ Müminlere azap tehdidinde bulunulsa da ayetin devamında gelen "Ancak tevbe ve iman edip salih amellerde bulunanlar başkadır. Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır, engin rahmet sahibidir."⁸⁹ ifadesi bir müjde niteliğindedir. Tevbe kapısının açılması, Yüce Allah'ın bağışlayıcılığı, rahmet ve merhametinin zikredilmesi önemlidir. Kur'an ilkeli ve dengeli bir şekilde muhatabına hitap etmektedir. Müminlere yapılan uyarılar onların kâfirlere benzemesinin önüne geçmek, onların tehlikelere karşı uyanık kalması ve gaflete dalmaması içindir.

1.2. CİMRİLİK/ DÜNYA HIRSI/ GÖSTERİŞ

Müminlerin kâfirlere benzememesi için uyarıldığı hususlardan biri kibre kapılıp Allah yolunda cimrilik etmemeleri gerektiğidir. Şayet müminler de "...Kim cimrilik ederse sadece kendisine cimrilik etmiş olur, siz (O'na) muhtaçsınız. (Allah'a itaatten) yüz çevirirseniz, yerinize sizden başka bir toplum getirir; artık onlar sizin gibi olmazlar."⁹⁰ ayetinde ifade edildiği gibi müminler cimrilik yapmaları halinde kendilerinin yerine başka bir toplum getirilmekle sakındırılmışlardır. Cimrilikten kastedilen insanların, mallarını Allah yolunda cihad etmeye harcamadıkları ve İslam dininden dönüp irtidat etmeleri halinde yerlerine, Allah'ın dinini ayakta tutan başka bir kavmin getirileceği beyan edilmektedir.⁹¹

Yüce Allah birçok ayette müminlere, kendilerine verilen mal, mülk gibi rızıkları Allah yolunda infak etmeyi, gösterişten uzak ve ihtiyaç sahiplerine incitmeden vermeyi emretmektedir.⁹² Mallarını gece gündüz, gizli açık infak edenler müjdelenmektedir.⁹³ Diğer taraftan da kâfirce bir tavır sergilemekten müminler sakındırılmaktadır. Nitekim cimrilik, gösteriş, insanları küçümseme gibi özellikler malın Allah yolunda harcanmasını engellemektedir. Burada rızık verenin Allah olduğu ve herkesin O'na muhtaç olduğu hatırlatılmaktadır. "Ey iman edenler, alışveriş, dostluk ve şefaatin olmayacağı o gün gelip çatmadan size verdiğimiz rızıklardan, Allah yolunda harcayın. Kâfirler elbette zalimlerdir."⁹⁴ ayetinde açık bir şekilde infak etme zamanının geçirilmemesi gerektiğine dikkat çekilmektedir. Çünkü o kıyamet günü sevap ve ceza günüdür, çalışma ve kazanç günü değildir.⁹⁵ "Ey iman edenler, malım insanlara gösteriş için harcayan ve Allah'a, âhiret gününe iman etmeyen kimse gibi başa kakarak ve eziyet yaparak sadakalarınızı boşa çıkarmayın. Böyle bir kimsenin durumu, üzerinde toprak bulunan kaygan bir kayaya benzer ki, ona şiddetli bir yağmur isabet eder, üzerindeki götürür, çıplak bir taş bırakır. İşte bunlar da kazandıklarından bir şey elde edemezler. Allah, kâfir bir topluluğu hidayete erdirmez."⁹⁶ Bu uyarılar kâfirlerin/müşriklerin davranışlarında görülen kemikleşmiş dünya

⁸⁵ Mukâtil, *Tefsîr*, 1/163.

⁸⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 2/235.

⁸⁷ Mü'minûn 23/5-7.

⁸⁸ Nûr 24/23.

⁸⁹ Furkân 25/70.

⁹⁰ Muhammed 47/38.

⁹¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 22/192.

⁹² Bakara 2/254, 274; İbrâhîm 14/31.

⁹³ Bakara 2/274.

⁹⁴ Bakara 2/254.

⁹⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5/382.

⁹⁶ Bakara 2/264.

hırsının/sevgisinin müminlere yerleşmemesi içindir. Yüce Allah bu dünyanın geçiciliğini, Allah'ın hükümlerinin rafa kaldırılmaması gerektiğini, ahiretin gerçekliğini muhatabına hissettirmektedir.

1.3. YETİM MALI YEMEK

Mekkeli kâfirlerinin/müşriklerinin öne çıkan özelliklerinden biri de yetimi itip kalkmalarıdır.⁹⁷ Uyarı yetim malının yenmemesi gerektiği ile ilgili yapılmıştır. Mealen şöyledir: *“Hiç hak hukuk gözetmeden yetimlerin mallarını yiyenler, aslında karınlarına ateş doldurmuş olmaktadır. Bu yüzden onlar cehennemdeki korkunç ateşte yanacaklar.”*⁹⁸ Ayetin öncesinde haksızlıkların önüne geçilmesi ve adaletin sağlanması için yetimlerin mallarının korunmasına yönelik bilgilendirme yapılmaktadır. Ancak tüm uyarılara rağmen yetim malını korumayanlar ve adaletsiz davrananlar cehennem ile tehdit edilmiştir. Ayetin devamında ise calib-i dikkat husus Allah'a ve elçisine itaat edenlere içinde ebedi kalıcılar olarak altlarından ırmaklar akan cennet va'd edilmesidir.⁹⁹ Allah'a ve elçisine isyan edenlere ve sınırları aşanlara ise içinde ebedî kalacakları cehennem ve küçük düşürücü bir azap va'di yer almaktadır.¹⁰⁰ Dolayısıyla Allah'ın yasakladığı davranışlardan kaçınılması, O'nun koyduğu sınırların aşılmaması gerekir. Daha önceki pasajlarda olduğu gibi bu pasajın sonunda hatasını anlayıp pişman olanlara tevbe kapısının açılması, Allah'ın tevbeleri kabul edeceğinin bildirmesi O'nun rahmet ve merhametinin sınırsız ve sonsuzluğunun bir delilidir.¹⁰¹

Müminlere Allah'ın sınırlarının hiçbir şekilde aşılmaması gerektiğine dair açık bir uyarı da şöyledir: *“Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması hali müstesna, mallarınızı, bâtil (haksız ve haram yollar) ile aranızda (alıp vererek) yemeyin. Ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah, sizi esirgeyecektir. Kim haddi aşmanın ve hak-hukuk tanımamanın ta kendisi olan bu kötü fiiller işlerse bilsin ki biz böylelerini cehenneme sokacağız.”*¹⁰² Böylece mallar ve yetimler hakkında inananlar ne yapıp ne yapmayacağı konusunda net bir şekilde bilgi sahibi olmaktadır. İşte bu sorumluluk bilinci ile hem Allah ile olan ilişki hem de insanlarla olan ilişki şefkat ve merhamet, hak ve adalet temeli üzerine kurulacaktır.

Günahta ısrarcılık ve helal ve haram hükmüne dikkat etmeme kâfirlerin/müşriklerin karakteristik özelliklerindedir. Kur'an onların kâfirlikte direnmelerinden ve günahta ısrarcı olmalarından bahsetmektedir.¹⁰³ Bu hususta müminlere yapılan uyarılar En'âm 6/120. ayetinde şöyle ifade edilmektedir: *“Günahın açığını da gizlisini de bırakın! Çünkü günah işleyenler, yaptıklarının cezasını mutlaka çekeceklerdir. Onlara uyarmanız müşrik olursunuz.”* Ayetin öncesinde hayvanların Allah'ın adı anılarak kesilerek yenilmesi emri vardır. Mekkeli müşriklerin besmele çekmeden hayvanları yedikleri, aynı şekilde Yahudilerin de benzer fiilleri olduğu bilinmektedir. Derveze tefsirinde bu durumu şöyle açıklamaktadır: Bir kısım müslümanlar, müslüman olmadan önceki geleneklerinin etkisinde kalarak bu işlerde şüpheye kapılıyorlardı. Ayetler, bu şüpheyi ortadan kaldırmak, işi kesin olarak beyan etmek, cahiliye geleneklerinin ilim ve hak üzere olmadıklarını, zan, heva vehimden kaynaklandığını hatırlatmak, müşriklerin bu geleneklerini sürdürmelerinin şirk olduğunu belirtmek için inmiştir. Böylece ayetler şirk ve cahiliye geleneklerini yıkmak için gelen yasama bölümlerini oluşturmaktadır.¹⁰⁴

Müminlerin böyle yapıp müşriklere benzememeleri, Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanları yememeleri emredilmiştir. Yenilmesi ve içilmesi yasak olan şeyler bellidir.¹⁰⁵ Ayette geçen günah işleyenler ifadesine gelince bu günahı işlemekten vazgeçmeyip tevbe etmeyenler ve günahta ısrarcı olup o hal üzere ölenler şeklinde anlaşılmıştır.¹⁰⁶ Mümin hata yaptığında tevbe

⁹⁷ Mâûn 107/2.

⁹⁸ Nisâ 4/10

⁹⁹ Nisâ 4/13

¹⁰⁰ Nisâ 4/14

¹⁰¹ Nisâ 4/17-18.

¹⁰² Nisâ 4/29-30. Ayrıca bkz. Talak 65/1.

¹⁰³ Vâkıa 56/46.

¹⁰⁴ Derveze, *et-Tefsîrül-Hadîs*, 4/145.

¹⁰⁵ Mâide 5/3, 90; Enam 6/119, 121, 145,151.

¹⁰⁶ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l Kur'ân*, 4/244.

etmeli, o günahı tekrar tekrar işlememelidir. Bu muhtevaya benzer bir ifade de A'raf 7/33. ayette geçmektedir. *“De ki: Ancak ve ancak Rabbim açık ve gizli çirkinlikleri, günahı, azgınlık yapmayı, hakkında hiçbir delil indirmedığı herhangi bir şeyi Allah'a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır.”* Her iki ayet de arka planda müşriklerin uygulamalarının yanlışlığına işaret etmekte, Allah'ın koyduğu haram hükmünün dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. İnsanın her türlü sapkınlıktan, kötü tutum ve davranıştan ancak bu şekilde korunması mümkündür. Aksi takdirde şeytanın peşine düşüp onu kendisine dost edinebilir.¹⁰⁷ Mezkûr ayetler müminlere bir öğüt ve bir hatırlatma içermektedir.

2. YAHUDİ VE HRİSTİYANLARA BENZEMEK

Kur'an'da ehl-i kitap olarak ifade edilen Yahudi ve Hıristiyanlar birçok azap ve ceza vâidi ile karşılaşmaktadır. Müminler müteaddit ayetlerde Yahudi ve Hıristiyanlar gibi olmaktan sakındırılmışlardır. Örneğin Âl-i İmrân 3/104 ve 105. ayette şöyle buyurulmaktadır: *“Hayra çağırın, iyiliği emredip kötülükten engelleyen bir ümmet olun. İşte onlar kurtulanların ta kendileridir. Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte bunlar için büyük bir azap vardır.”* Yahudilerin Hz. Musa'dan sonra ihtilafa düşüp grup grup oldukları, Hıristiyanların da onlar gibi gruplara ayrıldıkları bilgisi vardır.¹⁰⁸ Taberî ayetleri kendilerine Allah'ın apaçık ayet ve delilleri geldikten ve hakkı öğrendikten sonra Allah'ın dininde ihtilafa düşen ve bölük pörçük olan Yahudi ve Hıristiyanlar gibi olmayın şeklinde tefsir etmiştir.¹⁰⁹ Nitekim onlar apaçık deliller gelmesine rağmen doğru yoldan ayrılmışlardır. Bu inkârcılıklarına karşılık onlara azap vâidi, müminlere ise cennet müjdesi verilmektedir.¹¹⁰ Müminlere “Sizin de sonunuz iman edip sonra inkâr ettikleri için azaba mahkûm olanlar gibi olmasın” demektedir. Kurtuluş Allah'a ve Peygamber'e davetle ve onlara itaat etmekle gerçekleşir.

Müminlere benzer bir sakındırma Mâide 5/51. ayette gelmektedir. Açık bir şekilde Yahudi ve Hıristiyanları dost edinmemeleri emredilmektedir. Dost edindikleri takdirde emellerine ulaşamayacakları bildirilmiştir. Bu emir *“Ey İman edenler! Ne sizden önce kitap verilenlerden dininizi eğlence ve oyun edinenleri, ne de kâfirleri dost tutmayın. Eğer gerçekten inanıyorsanız Allah'tan korkun.”* mealindeki Mâide 5/57. ayette kitap ehli olanların yanı sıra kâfirler de eklenerek tekrarlanmıştır.¹¹¹ Bu yasağın olduğu kişilerin dini alay ve oyun edinenler olması calibi dikkattir. Nitekim Mümtehine 60/8. ayette geçen *“Allah sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve onlara adil davranmanızı yasaklamaz. Şüphesiz ki Allah adil davrananları sever.”* ifadesi bu yasağın hangi konularda olduğuna açıklık getirmektedir. Yüce Allah'ın bu konudaki ilkesi bellidir. Bu örneklerle kendisine karşı gelmekten sakındırmakta, müminleri yanlış yollara saptırmaktan, onlar gibi bir karaktere sahip olmaktan engellemektedir.

Yahudi ve Hıristiyanların Allah'a ortak koşmaları, kâfirlere/müşriklere, münafıklara benzerlikleri, günah, düşmanlık ve haram yemede yarışmaları gibi olumsuz tutum ve davranışları birçok ayette zikredilmektedir.¹¹² Özellikle Yahudilerin dünyaya düşkünlükleri, fitne fesat çıkardıkları ve haksız kazanç elde ettikleri bilinmektedir. Hatta daha da ileri gidip Allah'ı cimri ilan etmişlerdir. Bu durum ayette şöyle ifade edilmektedir. *“Şüphesiz ki Allah fakirmiş, biz ise zenginmişiz! diyenlerin sözünü Allah kesinlikle duymuştur. Onların söylediklerini, haksız yere peygamberleri öldürmelerini yazacağız ve onlara “Tadin o yakıcı azabı” diyeceğiz.”*¹¹³ Bu ve benzeri birçok olumsuz vasıfları nedeniyle azap ve cehennem vâidlerine muhatap kılınmaktadır.

Kur'an'da Yüce Allah insanların helal yollardan rızkını ve geçimini sağlamasını istemektedir.¹¹⁴ İşte bu hususlarda Yahudi ve Hıristiyanların tutum ve davranışları ortaya

¹⁰⁷ Bakara 2/168.

¹⁰⁸ Vâhidî, *el-Vecîz fi Kitâbi'l-Tefsîri'l-Azîz*, 1/226.

¹⁰⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 7/97.

¹¹⁰ Âl-i İmrân 3/106-107.

¹¹¹ Benzer ayetler için bkz. Âl-i İmrân 3/28; Nisâ 4/144; Mücâdele 58/22; Mümtehine 60/1, 9, 13.

¹¹² Bakara 2/105, 140; Maide 5/41, 62.

¹¹³ Âl-i İmrân 3/181.

¹¹⁴ Bakara 2/168, 172; Mâide 5/88; Nahl 16/114.

konularak müminlere yönelik bir azap uyarısı yapılmıştır. Mealen şöyledir: *“Ey iman edenler! hahamlardan ve rahiplerden birçoğu insanların mallarını haksız yollardan yerler ve (insanları) Allah yolundan engellerler. Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele!”*¹¹⁵ Burada haham ve rahiplerin birçoğunun yaptığı yanlışlar dile getirilerek müminlerin benzer hatalar yapmamaları istenmektedir. Yüce Allah haham ve rahiplerin durumunu anlatırken müslümanlara da servet edinip onu İslam'ın nurunu uzaklara ulaştırmaları için kullanmaları konusunda uyarıda bulunmaktadır.¹¹⁶ Elbette ki malın ve mülkün gerçek sahibi Allah'tır. Dolayısıyla nimetin verilmiş amacına uygun kullanılması ve başkalarını da verilen bu nimetten faydalandırmaya özen gösterilmesi gerekmektedir.

Yahudi ve Hıristiyanlar gibi olmayın uyarısının yapıldığı bir diğer ayet grubu Talâk 65/8-11. ayetleridir. Allah'ın ve O'nun elçilerinin emrinden çıkmış geçmiş kavimlerin yaptıklarından dolayı başlarına gelecek olan şiddetli azap hatırlatılmaktadır. Hemen sonra doğrudan *“Ey iman edenler!”* şeklinde hitapla müminler takvalı olmaları gerektiği hususunda uyarılmaktadır. Ancak pasaj sonunda gelen *“Kim Allah'a iman edip salih ameller işlerse onu, içinde ebedi kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştirecektir. Allah elbette o kimse için bir rızık lütfetmiş (olacaktır).”* ifadesi va'd ve va'din eylemin sebebine göre dile getirildiğini ortaya koymaktadır. Sebep sonuç ilişkisine dayalı şartlı cümleler kurulması dikkatlerden kaçmamalıdır.

Müminlerin doğrudan uyarıldığı bir diğer ayet mealen şöyledir: *“Peygamber size ne veriyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının. Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çetindir.”*¹¹⁷ Konu bütünlüğü dikkate alındığında burada da Yahudi kabileleri örneği üzerinden bir sakındırma söz konusudur. Onların yanlış tutum ve davranışları hatırlatılarak *“Onlar gibi ganimet derdine düşmeyin”* denilmektedir. Dikkat edilmesi gereken husus müminlere inkârcılarla ilgili beyanlardan sonra uyarıların kullanılmasıdır.¹¹⁸ Pasaj sonunda gelen *“Cehennemliklerle cennetlikler elbette bir olamaz. Cennetlikler, işte onlar, gerçekten kurtuluşa erenlerdir.”* ifadesi ve *Allah'ın hangi davranışa karşı hangi muamelede bulunacağını gözler önüne sermektedir.”*¹¹⁹ ifadesi Yüce Allah'ın hangi davranışa hangi muameleyi yapacağını göstermektedir.

Müminler Allah'ın rızasını gözeten, ibadetinde devamlı olan, Rablerinin gösterdiği yolda yürüyen, sonunda kurtuluşa erip umduklarına kavuşan kimselerdir.¹²⁰ Allah denilince yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın ayetleri okunduğu zaman imanlarının artmasıyla tanınanlardır.¹²¹ Onların bu hal üzerine kalmaları, bolluk ve darlık halinde herhangi bir gel git yaşamamaları, helal ve haram hükmüne riayet etmeleri hususunda yapılan bir uyarı da Tahrîm 66/9. ayette yapılmıştır. Ayet Mekke'de sıkıntı içinde yaşayan, hicretten sonra da bol rızık ve nimetlere kavuştukları için gevşeyen bir kısım sahabiye uyarmak için nazil olmuştur.¹²² Uyarı açıkça müminlere ehl-i kitaba benzememe hususunda yapılmıştır. Zemahşerî, İsrailoğullarının İncil ve Tevrat'ı dinlediklerinde kalpleri Allah'a karşı saygıyla doluyken aradan uzun zaman geçince, cehalet ve kalp katılığının onları bürüdüğünden, ihtilafa düştükleri ve ihdas ettikleri o kitabı tahrif ettiklerinden bahsetmektedir.¹²³ Ayetin devamında dünya hayatının geçici ve aldatici olmasına dikkat çekilmesinden müminlerin dünyaya fazla dalmamaları ve ahirete hazırlık yapmaları için bir ikaz yapıldığı kolaylıkla anlaşılır. Ayette cennete girmek için yarış içinde olmaları gerektiği bildirilmektedir. Savaş farz kılındığında takınılan tavır ve davranışlarla ilgili uyarılar da bu bağlamda örnek olarak verilebilir. Nisâ 4/95-96. ayetlerde, Allah yolunda canlarıyla ve mallarıyla savaşanların, evde oturup savaşa katılmayanlara göre mükâfatlarının fazla olduğu bildirilmektedir. Diğer taraftan mazereti olup savaşa katılmayanlar ayrı tutulup, bahane üretip

¹¹⁵ Tevbe 9/34.

¹¹⁶ Musa Saygılı, *Din Eğitiminde Sakındırma ve Cehennem Gerçeği* (İstanbul: Kitâbî Yayınevi, 2010), 108.

¹¹⁷ Haşr 59/7.

¹¹⁸ Haşr 59/18-19.

¹¹⁹ Haşr 59/20.

¹²⁰ Bakara 2/5; Mü'minûn 23/9; Nûr 24/51; Lokmân 31/5; Meâric 70/34.

¹²¹ Enfâl 8/2-4.

¹²² Karaman vd., *Kur'ân-ı Kerîm Açıklamalı Meali*, 537.

¹²³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/477.

imkânı olduğu halde savaşa katılmayanlara cehennem tehdidi yapılmaktadır.¹²⁴ Görüldüğü üzere va'd ve va'id muhataba göre değişmektedir.

3. MÜNAFIKLARA BENZEMEK

Münafıkların en bariz özellikleri yalancı olmaları ve çıkarları doğrultusunda hareket etmeleridir.¹²⁵ Bir taraftan Allah'a ve Hz. Peygamber'e itaat ettiğini söylerken, diğer taraftan müminlik vasfından ayrıлып bu sözünden caymaktadırlar. Bakara 2/8-10. ayetleri örnek olarak verilebilir. Münafıklar bu ve benzeri tutum ve davranışlarından dolayı cehennem va'idlerine sıklıkla muhatap olmuştur. Birçok ayette münafıkların kâfir olarak adlandırıldıkları,¹²⁶ Yahudilerle ve kâfirlerle iş birliği içinde oldukları, münafıkların ve Yahudilerin kâfirlikte yarıştıkları görülmektedir.¹²⁷ Elbette ki bu ortak hareket ortak sonucu beraberinde getirmiştir. *"Şüphesiz ki Allah münafıkları ve kâfirleri cehennemde bir araya getirecektir."*¹²⁸ ayeti bu görüşe tanıklık etmektedir. Özellikle Medine döneminde yoğun bir şekilde müminlere münafıklar üzerinden uyarılar yapılmaktadır. Müminlere yönelik uyarı şu şekildedir: *"Ey iman edenler! Mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar ziyana uğrayanlardır."*¹²⁹ Bu buyruk, Yüce Allah'ı anarak hayatı O'nun istediği gibi yaşamamanın önüne hiçbir şeyi geçirmemek gerektiğinin delilidir.¹³⁰ Ayetin münafıkların vasıfları ve başlarına gelecek akıbetleri haber verildikten sonra zikredilmesi dikkate değerdir. Bu bir tehdit değil bir sakındırmadır. Bu ifadeyi müminlerin kurtuluş reçetesi olarak anlamak mümkündür.

Söz ve eylemlerinde tutarsızlık, ikiyüzlülük münafıkların vasıflarındandır.¹³¹ İkiyüzlü olarak adlandırılan münafıklar, aynı zamanda kalplerinde hastalık olan ve yalan haberler yayarak huzursuzluk çıkararak, Ahzâb 33/60-61. ayetlerde melun vasfını da alarak Allah'ın rahmetinden yoksun kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Müminler söylemleri ve davranışlarıyla münafıklar gibi olmaktan sakındırılmışlardır. *"Ey iman edenler! Niçin yapmayacağınız şeyleri söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz Allah katında çok çirkin bir davranıştır."*¹³² ifadesi bunun delilidir. Münafıklık belli bir tutum ve davranış biçimidir. Yahudi ve müşriklerin/kâfirlerin de ikiyüzlü tavırlar sergilediği malumdur.¹³³ Kur'an'ın yaptığı bu uyarı, sadece söylenenle yapılan arasındaki tutarlılığı değil aynı zamanda sözlerin ve eylemlerin kendi içinde de tutarlılık taşıması gerektiğini ifade etmektedir.¹³⁴ Müminlerden sadece sözlü olarak değil fiili olarak da verdikleri sözün gereği yerine getirmeleri istenmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi Mâide 5/52 ve 53, Ahzâb 33/12-20. ayetlerde münafıkların müminlerle beraber olduğunda biz sizinle beraberiz diye yemin edip düşmanla iş birliği içine girmelerinden bahsedilmektedir. Onların bu tür davranışlarına karşılık sözde iyilik adına yaptıkları her şeyin boşa gideceği ve hüsrân içinde olacakları bildirilir. Münafıkların cezalandırılacağı haber verilirken diğer taraftan da onlara tevbe etmeleri halinde af yolu gösterilir. Münafıkların bu ikiyüzlü çirkin söz ve fiillerine rağmen bağışlanılacak olması, Yüce Allah'ın affediciliğini de zirveye çıkarmaktadır.

Dikkatlerimizi çeken bir diğer husus da münafık şeytan benzetmesinin yapılmasıdır. *"Münafıkların durumu tıpkı şeytanın durumu gibidir. Çünkü şeytan insana "İnkâr et" der. İnsan inkâr edince de: Ben senden uzağım, çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım, der."* mealindeki Haşr 59/16. ayette görüldüğü üzere münafık da şeytan gibi ikiyüzlü bir tavır sergilemektedir. Ayetin siyakında münafıkların kitap ehlinin kâfirleriyle birlikte hareket ettiği

¹²⁴ Nisâ 4/97-99.

¹²⁵ Tevbe 9/77, 107; Mücadele 58/14, 18.

¹²⁶ Tevbe 9/49, 90, 125.

¹²⁷ Mâide 5/41; Tevbe 9/124-125; Haşr 59/11-12.

¹²⁸ Nisâ 4/140.

¹²⁹ Münâfikûn 63/9.

¹³⁰ Mehmet Okuyan, *Kur'an Meal-Tefsir* (İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2021), 554.

¹³¹ Nûr 24/47-53; Ahzâb 33/12-15.

¹³² Saff 61/2-3.

¹³³ Bakara 2/44; Şuarâ 26/226.

¹³⁴ Ahmet Abay, "Kur'an'a Göre Mü'minlerin Eleştirilebilirliği Meselesi", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 32(2018), 23.

bildirilir. Nitekim bunun neticesinde her ikisine yönelik vaîd içinde ebedi olarak kalacakları ateş olmuştur.¹³⁵ Çünkü biri amir tavrıyla inkârı teşvik etmiş, diğeri de öğüdünü tutup yapmıştır.¹³⁶ Bu ayetlerin ardından va'd ve vaîd ilkesi mucibince cennet ehli ile cehennem ehlinin bir olmadığı ifade edilerek münafıklar korkutulurken müminlerin kalbi ferahlatılmaktadır.

4. HELAL VE HARAM HÜKMÜNE RİAYETSİZLİK

Müminler Allah'ın farzlarını yerine getirmekle yükümlü kişilerdir. Yüce Allah müminlerden helal ve haram hükümlerine dikkat etmelerini istemektedir. Koyduğu hükümlerin aşılmaması gerektiği ahlakını birçok örnek üzerinden zihinlere yerleştirmektedir. İstikametten ayrılmayan sağlam karakterli bireylerin yetişmesi için dünyaya ve ahirete yönelik uyarılar yapmaktadır. Mümin olmanın gereği tüm kalbiyle Allah'a inanmak ve O'nun emir ve yasaklarını yerine getireceğine söz vermektir. Mümin kalabilmek ise bu sözü ömür boyunca hatırda tutmak ve onun için mücadele etmektir. İşte tam da burada müminlere bu söz sadece bir ayette değil müteaddit ayetlerde hatırlatılmaktadır.¹³⁷ Bu hatırlatmalar müminlere hitaben "Ey iman edenler" şeklinde yapılan uyarılarla gelmektedir. Bu hitapla helal ve haram konusuna dikkat çekilerek müminlerin sorumluluk duygusunu kaybetmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Mâide suresinde bu konuya atıfta bulunmaktadır. İsrailoğullarının yanlış tutum ve davranışlarından örnekler yer verilmekte ve tedrici bir anlatımla meselenin önemi ortaya konulmaktadır. Allah'a verilen sözlerin yerine getirilmesi, kul olma bilincine sahip olunması ve ona göre eyleme geçilmesi istenmektedir. İhramlıyken sınırları aşmak, bile isteye av hayvanı öldürmek, yalancı şahitlik yapmak yasaklanmıştır.¹³⁸ Hesap günü vurgusu, peygamberlerin o güne şahitlik etmesi müminlerin davranışlarında hassas olması ve ahitlerine riayet etmesi gerektiğini göstermektedir.¹³⁹ Allah'ın azabının inkârcıları kesinlikle yakalayacağı vurgusunun hâkim olduğu mezkûr sûrenin "İşte hesap günü, Allah'a verdikleri iman ve itaat sözüne sadakat gösterenlere bu sadakatlerinin fayda vereceği gündür. Böylelerini içinde dereelerin çağıldadığı cennetler beklemektedir. Onlar cennette temelli kalacaklar. Allah onlardan razı, onlar da Allah'tan razı olacaklar. İşte büyük bahtiyarlık budur. Göklerin, yerin ve içindekilerin otoritesi yalnızca Allah'a aittir. O, her şeye gücü yetendir."¹⁴⁰ ayeti ile sonlanması Allah katında müminlerin özel bir konuma sahip olduklarını göstermektedir. Şu halde müminler bu farkındalıkla hareket etmeli ve fitratlarına uygun davranışlarda bulunmalıdır.

Müminler verdikleri söze sadakat gösterme, yeminleri bozmama, yeminleri birbirleri arasında aldatma aracı kullanmama hususunda uyarıldığı bir diğer ayet grubu Nahl 16/91-94. ayetleridir. Ayetler mucibince anlaşmanın gereğini yerine getirmek esastır. Müminlerin Allah'ın emrine itaat etmemeleri halinde hem bu dünyada hem de ahirette şiddetli azaba mahkûm edilecekleri bildirilmiştir. Bakara 2/178-196. ayet grubunda da helal ve haramlar açıklanmıştır. Müminler doğrudan kendilerine yönelik hitapla kısasta hak ve adalet ölçüsünü aşmama, kendine göre adalet dağıtmama hususunda da uyarılmış, aksi davranışlarda buldukları takdirde azapla sakındırılmışlardır. Hak ve adalete uygun davranılması gerektiği bir kez de ganimet taksimleri konusunda vurgulanmaktadır. "Hiçbir peygamberin emânete hıyanet etmesi asla söz konusu olamaz. Kim böyle bir haksızlık yaparsa, kıyâmet günü hıyanet ettiği şeyin günahıyla gelecektir. Sonra herkese yaptığıının karşılığı tastamam ödenecek ve hiç kimseye haksızlık yapılmayacaktır."¹⁴¹ Siyakına bakıldığında konunun ganimet derdine düşenlerle ilgili olduğu anlaşılır. Müminlere dünya hırslarına yenik düşüp de hak karşısında batılca davranmamaları gerektiği hatırlatılmıştır. Bu uyarılarla ahiret bilincini geliştirerek müminin adaleti gerçekleştirmede duyarlı hale gelmesi sağlanmaktadır. Kanun koyucu, cezalandırıcı, mülk sahibi Allah'tır. Konu bütünlüğü dikkate

¹³⁵ Haşr 59/17.

¹³⁶ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, sad. Lütfullah Cebeci- Sadık Kılıç- Orhan Atalay (Ankara: Akçağ Yayınları, 2015), 8/260.

¹³⁷ Mâide 5/1; En'âm 6/152; İsrâ 17/34.

¹³⁸ Mâide 5/94-98, 106.

¹³⁹ Mâide 5/109, 116-118.

¹⁴⁰ Mâide 5/119-120; benzer mesajlar için bkz. En'âm 6/127.

¹⁴¹ Âl-i İmrân 3/161-162.

alındığında müminlerin dualarının¹⁴² neticesinde onlara cennet va'di ve korktuklarından emin olma müjdesinin verilmesi Yüce Allah'ın müminleri korumaya aldığını göstermektedir.¹⁴³

Müminlere yapılan bir uyarı da Hz. Peygamber ile ilişkilerinde nasıl olması gerektiği ile ilgilidir. Uyarı mealen şöyledir: *“Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üzerine yükseltmeyin! Birbirinize yüksek sesle konuştuğunuz gibi, ona yüksek sesle konuşmayın, (yoksa) farkına varmadan yaptıklarınız boşa gider.”*¹⁴⁴ Öncesinde Allah'ın ve elçisinin önüne geçilmemesi, hükümlerinin aşılmaması istenmektedir. Burada Hz. Muhammed'in önüne geçmek şöyle dursun, onunla konuşurken bile haddi aşmamak gerektiği hükme bağlanmaktadır.¹⁴⁵ Müminlere yöneltilen bu eleştiriler daha çok adab-ı muaşeret kurallarına uymama sebebiyledir.¹⁴⁶ Denilebilir ki müminler ahlaki bir eğitime tabi tutulmakta, düşünceli ve nezaketli olmaları yönünde eğitilmektedir. Kaldı ki sadece Peygamber'e değil Yüce Allah'a ve insanlara karşı sesin alçaltılması gerektiği ile ilgili ayetler vardır.¹⁴⁷ Öte yandan müminler Hz. Peygamber'in evine misafir olduklarında yapmaları ve yapmamaları gerekenler hususunda eğitici ve bilgilendirici bir hitaba da muhatap kılınmıştır.¹⁴⁸ Bu uyarılar müminlerin rahatsız edici davranışlardan uzak durmaları ve nezaket kuralları çerçevesinde hareket etmeleri içindir.

SONUÇ

Sonuç olarak müminler başta şirk olmak üzere faiz, söze sadakatsizlik, yeminleri bozma, hak ve adalet ölçüsünü aşma, bir mümini kasten öldürme, Hz. Peygamber ile yüksek sesle konuşma, emirler hususunda gevşeklik gösterme gibi olumsuz tutum ve davranışlarla ilgili uyarılmışlardır. Bu uyarılar bazen İsrailoğullarının tutum ve davranışları üzerinden, bazen kâfirler/müşrikler, bazen de münafıklar üzerinden yapılmıştır. Kâfirler/müşrikler gibi şirk koşma, haksız yere cana kıyma, zina etme, yetim malı yeme, Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanları yeme, cimrilik, dünya hırsına sahip, gösterişe düşkün, günahta ısrarcı olmaktan, Yahudi ve Hıristiyanlar gibi haksız kazanç sağlama, mal yığma ve Allah yolundan engellemekten, münafıklar gibi söz ve eylemlerinde tutarsız ve ikiyüzlü bir tutum içinde olmaktan sakındırılmışlardır. Nitekim şirke karşı tevhid mücadelesi içinde olan Hz. Peygamber de Allah'a ortak koşmaktan sakındırılmıştır. Ayetler Hz. Peygamber'e yönelik bu uyarıların öncelikle kendine dönük olması gerektiği mesajını içermektedir. Ayrıca onun şahsında tüm insanlığa teşmil edilmiştir. Sahâbîlerin de bu uyarılara muhatap kılınması ile herhangi kişi ve grubun kendisini dışarda tutamayacağı ve Hz. Peygamber'in ve müminlerin devamlı teyakkuz halinde olması gerektiği ortaya konmuştur. İnsan her zaman inanç cephesinde farklı tehlikelerle karşılaşmaya müsait bir fitrata ve hayata sahiptir. Bu nedenle hiç kimse kibre ve gurura kapılmamalı, cenneti garantilemiş gibi hareket etmemelidir.

Yüce Allah bu uyarılarla kanunlarının ihlal edilmemesi gerektiği bilincini zihinlere yerleştirmektedir. Bu uyarıları müminleri şefkat ve merhametiyle kuşatıcı bir şekilde yapmıştır. Şartlı cümleler kurarak cezalandırma sebebini beyan etmiştir. Uyarılar müminlerin imana yaraşır güzellikte işler yapması ve Allah'a olan sadakat ve bağlılıklarını kuvvetlendirmek içindir. Nitekim va'd ayetlerinin öncesinde ve sonrasında mutlaka O'nun sonsuz rahmetini izhar eden isim, sıfat ve fiillerine yer verilmesi dikkat çekmiştir. Müminler ebedi kalacakları cennetle müjdelenmiş, onların cehennem azabından korunacakları, ilahi rahmet ve merhamete gark edilecekleri birçok ayette bildirilmiştir. Af ve mağfiret yolunun gösterilmesi, zafer ve yardım va'dinde bulunulması müminlerin Allah katında saygın bir konumda olduğunun delilidir. Bu uyarılar müminlerin hata ile kâfirlerin durumuna düşmemeleri, imtihan gerçeğini unutmamaları ve istenilen olgunluğa erişmeleri için bir ikaz, bir ihtar, bir hatırlatma niteliğindedir. İnandığı gibi yaşamaya, söyledikleriyle davranışları arasında uyumlu olmaya bir çağrıdır. Bu bağlamda yapılacak çalışmalarda Allah'ın sonsuz rahmet ve merhameti göz ardı edilmemelidir. Allah ile kurulan ilişkide amaç Allah'ın rızasını kazanmaktır.

¹⁴² Âl-i İmrân 3/191-193.

¹⁴³ Âl-i İmrân 3/196-197, 200.

¹⁴⁴ Hucurât 49/2.

¹⁴⁵ Okuyan, *Kur'an Meal-Tefsir*, 514.

¹⁴⁶ Abay, “Kur'an'a Göre Mü'minlerin Eleştirilebilirliği Meselesi”, 21.

¹⁴⁷ En'âm 6/63; A'râf 7/55, 56, 205; İsrâ 17/110; Lokmân 31/19.

¹⁴⁸ Ahzâb 33/53.

KAYNAKÇA

- Abay, Ahmet. "Kur'an'a Göre Mü'minlerin Eleştirilebilirliği Meselesi", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 32(2018), 1-31.
- Âlûsî, Ebü's-Senâ Şehâbeddin Mahmûd. *Rûhu'l-Me'ânî fi Tefsîri'l-Kurâni'l-Azîm ve's-Seb'îl-Mesânî*. thk. Ali Abdülbârî Atıyye. 16 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, h.1415.
- Beyzâvî, Nâsırüddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envârü't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, thk. Muhammed Abdurrahmân el-Mar'aşlî. Beyrut: Dâru İhyâü't-Türâsi'l-Arabî, h.1418.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl Ebû Abdillâh. *Sahîhu'l-Buhârî*. thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır. 9 Cilt. by: Dârü Tavkî'n-Necât, h. 1422.
- Derveze, Muhammed İzzet. *et-Tefsîrû'l-Hadîs*. Kahire: Dârü İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, h. 1383.
- Efendioğlu, Mehmet. "Sahâbe". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. 35/492-500. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Gölcük, Şerafeddin. *Kur'an ve İnsan*. Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 2009.
- Harman, Ömer Faruk. "Cehennem". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. 7/225-226. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- İbn Ebû Zemenîn, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. İsâ el-Mürrî. *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîz*. thk. Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ukkâşe-Muhammed b. Mustafa el-Kenz. 5 Cilt. Kahire: Fârûki'l-Hadîse,2002.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Sâmi b. Muhammed es-Selâme. 8 Cilt. by: Dâru Taybe, 1999.
- İbnu's- Şalâh, Ebü Ömer Osmân b. Abdurrahmân eş-Şehrazûrî. *Ma'rifetu Envâ'i 'İlmi'l-Hadîs*. thk. Nûreddîn İtr. Dimaşk-Beyrût: Dâru'l-Fikr-Dâru'l-Fikri'l-Muâşır,1986.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l Ferec Cemâlüddîn Abdurrahman, *Nüzhetü'l- A' yünî'n – Nevâzir fi İlmi'l Vücûh ve'n Nezâ'ir*. thk. Muhammed Abdülkerîm Kâzım er-Râdî. Beyrut: Müessesetü'l-Risâle, 1985.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: DİB Yayınları, 2020.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meali*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019.
- Kayacan, Murat. *Kur'an'da Allah (Kelime ve Terkip Merkezli Yorum)*. İstanbul: Ekin Yayınları, 2011.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *Tefsîru Kurtubî* (el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân). thk. Ahmet el-Berdûnî, İbrahim Atfîş. 20 Cilt. Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1964.
- Mâturidî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne "Te'vilâtü'l Kur'ân"* thk. Mecdî Bâsellûm. 10 Cilt. Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- Mukâtil, Ebü'l-Hasan Mukâtil b. Süleyman b. Beşir. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi, h.1423.
- Narol, Süleyman. "İnsan Kelimesinin Kur'an'daki Kullanımları Bağlamında Meallere Eleştirel Bir Yaklaşım". *Bilimname* 35/1 (Mayıs 2018), 477-504.
- Okuyan, Mehmet. *Kur'an Meal-Tefsir*. İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2021.
- Öz, Ahmet. "Kur'an'da Yapıcı Eleştiri". *İslam Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlakı* 3(2019), 257-269.
- Özsoy, İsmail. "Faiz". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. 12/110-126. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Öztürk, Mustafa. *İlahi Hitabın Tefsiri*. 2 Cilt. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018.

- Pıçak, Murat. "Faiz Olgusunun İktisadi Düşünce Tarihindeki Gelişimi". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2012), 61-92.
- Râğıb el-İsfehânî, Ebü'l-Kâsım, Hüseyin b. Muhammed. *El -Müfredât fî Ğarîbi'l-Kurân*. nşr. Safvân Adnân Dâvûdî. Beyrut: Dâru'l Kalem, h. 1412.
- Reşîd Rızâ, Muhammed, *Tefsîrû'l-Menâr "Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Hakîm"*. Mısır: el-Hey'etü'l-Mısıriyye, 1990.
- Saygılı, Musa. *Din Eğitimiinde Sakındırma ve Cehennem Gerçeği*. İstanbul: Kitâbî Yayınevi, 2010.
- Semîn, el-Halebî, Ebü'l Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Yusuf, *Umdetü'l Huffâz fî Tefsîri Eşrefi'l-Elfâz*. nşr. Muhammed Bâsil Uyîn es-Suûd. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l Kütübi'l İlmîyye, 1996.
- Sinanoğlu, Mustafa. "Şirk". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. 39/193-198. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî. *Tefsîrû't-Taberî (Câmi'u'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân)*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- Topaloğlu, Bekir. "Cehennem". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. 7/227-233. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Vâhidî, Ebü'l Hasan Ali b. Ahmed. *El -Vecîz fî Kitâbi'l-Tefsîri'l-Azîz*. thk. Safvân Adnân Dâvûdî. Dimaşk-Beyrut: Dâru'l-Kalem, Dâru'ş-Şâmiyye, h.1415.
- Yaşar, Yahya. *Kur'an'ın Bütünlüğü Bağlamında Kur'an Kıssalarında Peygamberlerin İsmeti*. Ankara: Fcr Yayınları, 2020.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*. sad. Lütfullah Cebeci- Sadık Kılıç- Orhan Atalay 10 Cilt. Ankara: Akçağ Yayınları, 2015.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Ahmed. *El -Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi't- Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücâhi't-Te'vîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l Arabî, h.1407.

STRUCTURED ABSTRACT

Since the verses of threats about Hell are handled with a partisan approach without considering the reason for its revelation, the context, the first addressee, the subject and the integrity of the Qur'an, the addressees of the threats directed at unbelievers/polytheists, hypocrites, Jews and Christians are directly understood as believers. However, in the Qur'an, it is clear against which action and addressee the promises and threats are mentioned. With this study, it is aimed to construct the conceptions of Allah and the hereafter correctly in the minds of believers, to prevent misunderstandings and to present the subject holistically. Therefore, this study is important in terms of contributing to the correct interpretation of the relevant verses.

In our study, the context of the verses and the principle of integrity of the Quran were taken into consideration as a method. First of all, the conceptual framework of the word "hell" was drawn. Threats about hell for believers have been determined meticulously. The issues that believers were warned about were determined through them, and the context, passage and subject integrity were taken into consideration. The context and conditions in which the word was spoken were taken into account. It has been evaluated what kind of wording and addressing is used in the verses of threat, what attitude and behaviour these verses are mentioned against, and whether they pose a threat to the believers. It has been examined how the threats are shaped according to the addressee.

Among the results obtained, it has been clearly seen that the believer is not equal to the unbeliever in terms of promise and threat in the sight of Allah. While direct threats of hell to disbelievers/polytheists are mentioned, it is noteworthy that no direct threats are made to believers. Believers are indirectly warned not to resemble unbelievers/polytheists, hypocrites, Jews and Christians, especially polytheists. At the same time, they were warned about disobeying the halal and haram provisions. These issues are interest, disloyalty, breaking oaths, exceeding the limits of right and justice, deliberately killing a believer, speaking loudly to the Prophet, and being lax about orders. These warnings were sometimes made on the attitudes and behaviours of the Israelites, sometimes on the infidels/polytheists, and sometimes on the hypocrites. They are prohibited from associating partners with disbelievers/polytheists, killing people unjustly, committing adultery, eating the property of orphans, eating animals slaughtered without the name of Allah, being stingy, full of worldly greed, pretentiousness, and persistence in sin. There is a way of avoiding and warding off from making unjust gains, hoarding goods and hindering from the way of Allah, like Jews and Christians, and being inconsistent and hypocritical in words and actions like hypocrites. They were warned that if these were not done, they would suffer painful torment and be thrown into hell, condemned and abandoned.

In this context, it is noteworthy that before and after the verses of threat, inclusion of the names, attributes and actions that reveal His endless mercy. Believers are given the glad tidings of paradise where they will stay forever, it is stated in many verses that they will be protected from the torment of hell and that they will receive divine mercy and compassion. Showing the believers, the way of forgiveness and excuse, promising victory and help is proof that they are in a respectable position in the sight of Allah. It can be said that these threats should not be considered as a threat to frighten believers. As a matter of fact, The Prophet who under the protection of Allah and in the struggle for tawhid against polytheism was also the subject of warnings. It can be said that both of these warnings was done to strengthen the heart of the Prophet, to educate him and to warn believers in his person. At the same time, the wives of the Prophet were also warned. Considering the integrity of the subject, it is easily understood that this is not a threat. This situation gives the message to all humanity that no one should be arrogant and proud and act as if they have guaranteed heaven.

As a result, it has been seen that the warnings to believers are not a threat, but a warning, a caution and a reminder to reach the desired maturity. It is intended to develop believers' awareness of the hereafter, to strengthen their loyalty and devotion to Allah, to enable them to do good works befitting their faith, and to make the world liveable. God's endless mercy and compassion should not be overlooked in the work to be done. It should be placed in the minds of how much He loves His servants and inspires confidence, not fear. Love, not fear, should be the basis of a relationship with God. The purpose of a relationship with Allah is to gain Allah's consent.